

Een vastentijd

Voorganger: Ds. Heleen Weimar

Lezingen:

1^e schriftlezing: Joël 1, 1-14

2^e schriftlezing: Lucas 4, 1-13

Op de proef gesteld worden, getest worden, dat begint al op jonge leeftijd. De CITO-toets is er niet alleen voor de kinderen van groep 8, maar met het hele toetstraject wordt al bij de kleuters begonnen. Op de middelbare school volgen proefwerken en examens elkaar op. En na de vervolgopleidingen worden er proeflessen gegeven, proefschriften geschreven, er wordt proef gespeeld. Sollicitanten worden aan een assessment onderworpen. Dat alles om te kunnen wegen: wat heb je geleerd - wat zit er in je rugzak? Is dat voldoende? En kun je dat ook inzetten, toepassen?

Maar beproefd worden hoort niet alleen bij erkende opleidingen en officiële aanstellingen. Er bestaat ook nog zoiets als de 'leerschool van het leven'. Een mens blijft leren, zijn of haar leven lang. En af en toe komt er dan in die leerschool van het leven een soort test, een beproeving. Vaak zijn dat periodes van crisis, wanneer het er echt op aan komt wat jij doet, hoe jij kiest, wat jouw opstelling is, wat jij uit je rugzak haalt. Zo'n crisis, zo'n beproeving kan bijvoorbeeld een ernstige ziekte zijn; of het stuklopen van een relatie; of de dood van een geliefde; of problemen met werk. En er zijn crises in groter verband: rampen, epidemieën, oorlogen, economische malaise. Wat hebben wij dan als samenleving in onze rugzak zitten. En hoe zetten wij dat, wat wij aan bagage hebben, in, om problemen op te lossen, de crisis te boven te komen?

Zo'n crisis zoek je niet op. Je zou wel uitkijken. Het overkomt je. Je raakt erin verzeild. Ik geloof ook niet, dat God zoiets voor ons opzoekt, of bedenkt, ons doet toekomen.

Toch gebeurt het niet zelden, dat mensen achteraf, als ze zo'n beproeving zijn doorgekomen, zeggen: Het heeft mij toch wel iets goeds gebracht. Ik heb geleerd wat er echt toe doet. Ik heb gemerkt wie mijn vrienden zijn. Ik heb ervaren waar mijn kracht ligt. En daarin heb ik iets van God ervaren.

Daarmee wordt niet gezegd, dat Gods hand ons beproevingen, crises stuurt. Maar dat Gods hand er wel is in de beproeving, dat God mensen leidt door de beproeving heen.

De profeet Joël verheft zijn stem in een tijd waarin een grote milieuramp zich voltrok in Juda. Het zal zo ongeveer 400 v. Chr. zijn geweest. Enorme hordes sprinkhanen hebben het land kaal gevretten. Niet alleen de oogst is mislukt, hele wijngaarden en boomgaarden

- het werk van jaren - zijn totaal verwoest. Een dorre woestijn hebben de sprinkhanen achtergelaten. Is God er in die crisis? En hoe is God er dan in die ramp. In het gedeelte dat wij vanmorgen lezen is God er vooral als het adres, als de hoorder van alle wanhoopskreten en jammerklachten. Werkelijk iedereen wordt opgeroepen om te weklagen, de oudsten en de jongsten, boeren en wijnbouwers, priesters en tempeldienaars. Ook de dieren, ja zelfs de aarde jammeren en treuren. Allemaal klagen ze tot God.

Het gedeelte dat wij lezen eindigt dan met een oproep aan de priesters om een vastentijd af te kondigen voor heel de bevolking van Juda en een plechtige samenkomst te organiseren in de tempel.

Wat zou de betekenis geweest zijn van dit vasten? Ik denk allereerst dat het een uiting was van droefenis. Als je verdrietig of wanhopig bent, dan zit je keel dichtgeschroefd. Dan kun je niet eten van verdriet. En bovendien was er ook weinig eten meer. Dit is een vastentijd uit droefheid en gemis.

Gedurende die vastentijd, bij die plechtige samenkomst in de tempel verschuift er dan iets. Van klagen gaat het over op vragen. Na de eerste ontzetting komen de vragen op, vragen naar de betekenis van deze ramp. Is er een achterliggende oorzaak aan te wijzen? Wat moet er nu allemaal anders? Wat kan er worden gedaan? Wat heeft dat voor gevolgen? Wat moet ieders houding hierin zijn? Vragen net zoals wij ze stellen bij onze huidige economische crisis.

Joël zelf, zo zal blijken, gaat de ramp beschouwen als een ultieme waarschuwing voor het naderend oordeel van God. Deze visie op de ramp als waarschuwing haalt hij uit zijn rugzak van de geloofstraditie. Maar ook ander dingen diept hij op. Zoals het gebed 'O Heer God, erbarmend, *genadig, lankmoedig*' dat wij zongen als kyriëgebed (Joël 2,13). Het zijn woorden van Mozes, die hij bad in de woestijn na een diepe crisis (Exodus 34, 6-7) en die Joël aan zal halen.

Zo wordt de vastentijd bij Joël een periode van bewustwording en bezinning ten overstaan van God. De komende zondagen van de veertigdagentijd zullen we zien waar deze bezinning over gaat, waar Joël zijn visie op baseert en waar het allemaal op uitloopt.

Ook Jezus bevindt zich in een dorre woestijn. Ook Jezus ondergaat een proefperiode. Maar anders dan bij Joël overkomt het hem niet, maar zoekt hij die

proeftijd zelf op, geleid door de Geest. Veertig dagen vast Jezus in de woestijn. De betekenis van dit vasten is hier anders dan bij Joël. Het is geen vasten van verdriet, maar een concentratiemiddel. Het is een manier om tot een helderder bewustzijn te komen, om alert en wakker te blijven, om zich zo voor te bereiden op de taak die hem wacht.

Vasten in de woestijn, dat is crisis. Dat is leegte, eenzaamheid, honger en dorst, nietigheid, verlatenheid. Zo zwierf Jezus, vertelt Lukas, door de Geest geleid, en werd hij door de duivel op de proef gesteld.

Crisis. Beproeving. En dat na het hoogtepunt van de doop in de Jordaan. De gemeenschap met al die anderen die zich lieten dopen. De sfeer van verwachting, van omkeer, van een nieuw begin. De stem uit de hemel: 'Jij bent mijn geliefde Zoon, in jou vind ik vreugde.'

Na dat moment van door God geraakt te zijn, na die proclamatie 'Jij bent mijn geliefde Zoon ...' nu de test. Wat betekent dat: door God te zijn geliefd? Waartoe word je dan geroepen? Wat vraagt dat van jou?

De examinerator is het kwaad in persoon. De duivel. *Dia-bolos*, de uiteenwerper, de tweespaltbrenger. De stem die twijfel zaait. Die strikvragen stelt. Die faalangst teweegbrengt. De stem die de uitgesproken liefdesband probeert te splijten, te scheuren. Een stem van buitenaf, of, erger nog, van binnenuit. 'Als je Gods Zoon bent ...' Meteen daar wordt de twijfel gezaaid. Ben je wel dat geliefde kind? Laat het dan eens zien. Bewijs het!

Wat heeft Jezus in zijn rugzak? Waar put hij uit, om de beproevingen te doorstaan?

Jezus heeft verhalen als zijn bagage. Verder niets. Geen eten, geen geld, geen toverstok. Alleen verhalen. En hij kiest het verhaal waarin hij zichzelf het meest herkent. Het verhaal van een heel volk, dat ook de geliefde zoon van God genoemd werd. Dat ook zwierf door de woestijn, geleid door wolk en vuurkolom. En dat in die beproeving een hele hoop leerde.

De eerste testcase, de eerste verleiding, waar de duivelse examinerator mee komt, is die van de onmiddellijke behoeften bevrediging. 'Als je de Zoon van God bent, beveel die steen dan in een brood te veranderen.' Gewoon zorgen dat je krijgt waar je trek in hebt, of waar je behoefte aan hebt. Maakt niet uit hoe. Maar Israël had in de woestijn geleerd, dat het wél uitmaakt hoe. Door het manna, het brood uit de hemel, hadden ze geleerd niet te graaien, niet te hamsteren, maar te delen en te vertrouwen op de gave van het dagelijks brood. Die opdracht, die woorden van vertrouwen en delen, daar doelt Jezus op, wanneer hij antwoordt: De mens leeft niet van brood alleen, maar van alles wat uit de mond des Heren uitgaat.' (Deuteronomium 8,3)

De tweede verleiding is die van de macht. De duivel laat Jezus alle koninkrijken van de wereld zien. 'Als je voor mij buigt,' zegt de duivel, 'geef ik je de macht over dat alles.' En hij zegt er nog iets vreemds bij: 'Want ik,' zegt de duivel, 'kan over die macht beschikken en geef die aan wie ik wil.' Hoezo kan die schisma zaaier over de macht in de wereld beschikken?! Maar bij nader inzien is het eigenlijk wel waar. Heel wat macht in de wereld is gebaseerd op tweedracht of heeft tweedeling, discriminatie tot gevolg. Kortom: gaat gepaard met een knieval voor de diabolos, de tweedrachtzaaier. Maar het antwoord van Jezus, opnieuw een citaat uit het woestijnboek Deuteronomium, spreekt niet van macht, niet van heersen, maar van dienen. 'Er staat geschreven: Buig voor de Heer uw God, dien alleen Hem.' (Deut. 6, 13)

Eerst de verleiding van het brood: de onmiddellijke behoeftebevrediging, de focus op het consumeren. Dan de verleiding van de macht, de ongebreidelde machtshonger, die tweespalt brengt en strijd.

De derde verleiding is een stuk subtieler. Verhalen uit de rugzak halen, dat kan de duivel ook. Het lijkt enorm vroom, wat de duivel nu gaat zeggen. Hij heeft Jezus naar het dak van de tempel geleid - geen betere plek te bedenken. Weer dat twijfel zaaierende zinnetje: 'Als je de Zoon van God bent - als dat echt zo is - spring dan naar beneden.' En daarop citeert de duivel de Psalm die wij ook zongen, Psalm 91: 'Want er staat geschreven: Zijn engelen zal hij opdracht geven om over u te waken. En ook: op hun handen zullen zij u dragen, zodat u uw voet niet zult stoten aan een steen.' Dat is echt een valse, een in-gemene verleiding. Waar juist mensen in diepe crisis gevoelig voor zijn, mensen die echt wanhopig zijn, of het contact met de realiteit aan het verliezen zijn. Eruit stappen of eruit springen, uit het ondragelijke leven in de armen van de dood. En het lijkt ook nog eens heel gelovig: je geheel en al op God verlaten en op zijn engelen; je laten vallen in Gods hand. Maar de duivel, die zaaier van mist en verwarring, laat welbewust vier essentiële woorden weg. In psalm 91 staat: Hij vertrouwt je toe aan zijn engelen die over je waken *waar je ook gaat* (In de oudere NBG vertaling: *op al je wegen*.) Het gaat over mensen die een weg proberen te gaan. De weg van de Eeuwige. De weg met de Eeuwige. De weg die God ons vraagt te gaan, hoe onvoorstelbaar moeilijk soms ook. Maar gaande die weg zijn er engelen om ons heen.

Voor de derde keer antwoordt Jezus. Nu met een verwijzing naar het volk Israël, dat alle ontberingen in de woestijn als een bewijs zag van Gods afwezigheid. Massa noemde Mozes die plek, wat beproeving betekent. En later zal hij de Israëlieten voorhouden: *je zult de Eeuwige niet op de proef stellen*. Zo antwoordt Jezus nu. Hierin herkent Jezus, dat hij Gods bestaan en Gods liefde niet hóeft te bewijzen. 'Als je Gods Zoon bent ...' Jezus gaat er niet meer op in. Hij gaat

eenvoudig de weg die God van hem vraagt, hij zal opgaan naar Jeruzalem. En weg van breken en delen, een weg van bescheiden dienen, van de oude verhalen opnieuw tot leven wekken.

Pas als die weg ten einde is gegaan, kan Jezus zich laten vallen in de armen van de engelen, in de handen van de levende God. Pas als alles is volbracht kan Jezus zeggen: 'Vader, in uw handen beveel ik mijn geest.' (Lukas 23, 46)

In de leerschool van het leven zoeken we de crisis niet op. We gaan ons niet vrijwillig aan beproevingen onderwerpen. Maar in de leerschool van het geloof, in de kerk of daarbuiten, doen we dat toch eigenlijk wel. In de veertigdagentijd, die woensdag begonnen is, verplaatsen we ons welbewust in de dorre woeste plekken van het leven. Om mee te leven met mensen die zich daarin bevinden. Om ons te bezinnen op ons eigen gedrag en onze levenshouding. Op onze bronnen ook: wat hebben wij in onze rugzak?

Sommigen hebben ontdekt dat vasten, soberder eten, geen alcohol drinken, een goed hulpmiddel kan zijn bij dit meeleven en deze bezinning. Een concentratiemiddel kan het zijn om solidair te zijn met wie niet kunnen eten, van verdriet of door gebrek. Het kan ook helpen ons bewust te worden van onze

consumptiepatronen, onze wijze van voedsel produceren, van handel drijven, onze omgang met de aarde en wat daarop leeft en groeit.

Er zijn verrassend genoeg ook allerlei andere vormen van vasten, van onthouding ontstaan de afgelopen jaren. Vasten van de sociale media, de auto laten staan, geen televisie kijken.

Bij al deze vormen van vasten geldt, dat het niet om de prestatie gaat. Het bijzondere van de veertigdagentijd, of je nu wel of niet vast of aan andere vormen van onthouding doet, is dat je er niet voor kunt slagen of zakken. Je krijgt er überhaupt geen cijfer voor, geen beoordeling. Als we iets hebben geleerd van Jezus' beproeving in de woestijn, dan is het wel, dat wij niet hoeven te bewijzen dat we geliefde kinderen van God zijn. Die gedachte is een aanvechting, die we terzijde mogen schuiven. De veertigdagentijd is geen examen, eerder een route een cursus, waarin je kunt ontdekken en ervaren dat in de leegte en de stilte, in soberheid en gemis God er is; dat God ons hoort en met ons meedenkt en ons een weg wijst.

En in echt barre tijden, wanneer het werkelijk crisis is, kunnen dat ervaringen zijn om op terug te vallen.

Amen.

Figuur 1: Verzoeking in de woestijn, San Marco